



Η επίδραση των παραγόντων
επικινδυνότητας στην πρώιμη
ανάπτυξη – Τα πρώιμα σημεία

Αργυροπούλου, Μαρία Ιωάννα,
Κλινικός Ψυχολόγος, Msc, Ph.D. -Ψυχοθεραπεύτρια
Γνωσιακής / Συμπεριφοριστικής Κατεύθυνσης
gmargirop@gmail.Com, www.argiropoulou.gr

Το αναπτυξιακό πρότυπο

- ▶ Η φυσιολογική ανάπτυξη παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις τους πρώτους μήνες
- ▶ Η έναρξη της σχολικής ζωής είναι κρίσιμη για τον εντοπισμό αναπτυξιακών προβλημάτων

Αιτίες των ατομικών διαφορών

Γιατί κάθε παιδί είναι διαφορετικό;

Γενετικοί παράγοντες

Περιβαλλοντικοί

παράγοντες (προ- &

περιγεννητικοί παράγοντες/

οικογένεια-πολιτισμικό

περιβάλλον)

1. Παράγοντες επικινδυνότητας

Μια «στατική» επιδημιολογική έννοια:
*οι ομάδες υψηλού κινδύνου έχουν
περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν
προβλήματα σε σχέση με το γενικό
πληθυσμό*




Παράγοντες επικινδυνότητας για αναπτυξιακές διαταραχές

Παράγοντες επικινδυνότητας για αναπτυξιακές διαταραχές: Οικογένεια & ψυχοκοινωνικά προβλήματα

- ▣ Έλλειψη προγεννητικής φροντίδας
- ▣ Μητέρες νεαρής ηλικίας (<15ετών)
- ▣ Μητρική Φενελκυτονουρία/ μητέρα με AIDS
- ▣ Αισθητηριακές δυσλειτουργίες γονέων (τύφλωση/κώφωση)
- ▣ Λήψη φαρμάκων κατά την εγκυμοσύνη/ χρήση ουσιών από γονείς
- ▣ Νοητική καθυστέρηση ή ψυχική διαταραχή γονέων
- ▣ Γονείς με προβλήματα στη σχέση τους (π.χ. καυγάδες, έλλειψη οικογενειακής οργάνωσης)

Παράγοντες επικινδυνότητας για αναπτυξιακές διαταραχές: Περιγεννητικοί παράγοντες

- ▶ Χαμηλό βάρος γέννησης
- ▶ Αναπνευστικές διαταραχές/ ασφυξία > 5 λεπτών
- ▶ Ενδοκρανιακή αιμορραγία
- ▶ Νεογνικοί σπασμοί
- ▶ Λειτουργικές ανωμαλίες ή μόλυνση του ΚΝΣ από ιό ή βακτήρια
- ▶ Μικροκεφαλία ή μεγαλοκεφαλία
- ▶ Υπερβολική αύξηση χολερυθρίνης
- ▶ Υπογλυκαιμία
- ▶ Ακουστική/ οπτική ανεπάρκεια
- ▶ Γενετικές διαταραχές




Πρώιμα σημάδια επικινδυνότητας

Η κλινική έκφραση της απόκλισης από το
«φυσιολογικό» πρότυπο ανάπτυξης

Πρώιμα σημεία επικινδυνότητας

- ▶ Δεν τεκμηριώνουν νευρολογική δυσλειτουργία
- ▶ Απαιτείται διαρκής έλεγχος για τον εντοπισμό τους
- ▶ Είναι πιο σοβαρά όταν επαναλαμβάνονται ή συνυπάρχουν πολλά μαζί





Πρώιμα σημεία σε νεογέννητα

Πρώιμα σημεία σε νεογέννητα

- ▶ Υπερβολικά ήσυχο ή ανήσυχο
- ▶ Ασύμμετρη στάση σώματος
- ▶ Έλλειψη αντανακλαστικών κινήσεων
- ▶ Ανώμαλες κινήσεις
- ▶ Έλλειψη ενδιαφέροντος για μητέρα /ανθρώπινη επαφή
- ▶ Εκνευρισμός/ δυσκολία να ηρεμήσει
- ▶ Χαμηλή αντίραση σε ερεθίσματα
- ▶ Ανεπαρκής εκμύζηση
- ▶ Έλλειψη χαμόγελου μετά τον πρώτο μήνα
- ▶ Έλλειψη ενδιαφέροντος για αλληλεπίδραση
- ▶ Απουσία βλεμματικής προσήλωσης
- ▶ Έλλειψη αντίδρασης σε ακουστικά ερεθίσματα
- ▶ Αρρυθμία (σε ύπνο, φαγητό, κατάπνοση)
- ▶ Υπέρτονία ή υποτονία

Πρώιμα σημεία σε βρέφη 6-9 μηνών

- ▶ Εμμονή σε κάποιο από τα προηγούμενα χαρακτηριστικά
- ▶ Έλλειψη ενδιαφέροντος για το περιβάλλον
- ▶ Δεν πιάνει αντικείμενα
- ▶ Έλλειψη αμοιβαίας επικοινωνίας
- ▶ Μικρή εκφραστική ποικιλία
- ▶ Δεν χρησιμοποιεί ένα από τα χέρια του
- ▶ Μονότονες ή ακατάστατες αντιδράσεις
- ▶ Δυσκολία προσαρμογής σε αλλαγές

Πρώιμα σημεία σε βρέφη 9-12 μηνών

- ▶ Εμμονή σε κάποιο από τα προηγούμενα χαρακτηριστικά
- ▶ Απουσία βαβίσματος
- ▶ Απουσία εκφοράς φθόγγων
- ▶ Αδυναμία αναγνώρισης τροφού
- ▶ Δεν κάθεται
- ▶ Δεν μπουσουλάει

Πρώιμα σημεία σε βρέφη 12 -18 μηνών

- ▶ Εμμονή σε κάποιο από τα προηγούμενα χαρακτηριστικά
- ▶ Έλλειψη ενδιαφέροντος για την κίνηση
- ▶ Απουσία του φόβου για τους ξένους
- ▶ Απουσία επανάληψης συλλαβών
- ▶ Απουσία μίμησης χειρονομιών
- ▶ Έλλειψη αναζήτησης της προσοχής των ενηλίκων
- ▶ Δεν πιάνει αντικείμενα
- ▶ Δεν κάθεται σταθερά
- ▶ Δεν περιεργάζεται τα παιχνίδια
- ▶ Αλλαγή στις συνήθειες του ύπνου και του φαγητού

Πρώιμα σημεία σε βρέφη 18 -24 μηνών

- ▶ Εμμονή σε κάποιο από τα προηγούμενα χαρακτηριστικά
- ▶ Δεν δείχνει με τον αντίχειρα
- ▶ Δεν αντιλαμβάνεται απλές εντολές
- ▶ Δεν προσπαθεί αν επικοινωνήσει
- ▶ Δεν γνωρίζει τα ονόματα οικείων αντικειμένων
- ▶ Στερεότυπη συμπεριφορά
- ▶ Έλλειψη μιμητικού παιχνιδιού
- ▶ Δεν κάθεται από μόνο του
- ▶ Δεν περπατάει
- ▶ Δεν εκφράζει συναισθήματα
- ▶ Ανεξέλεγκτες εκρήξεις οργής

Πρώιμα σημεία σε νήπια 2 ετών

- ▶ Δεν κατασκευάζει πύργο με 2 -3 κύβους
- ▶ Δεν τραβάει μιμητικά τυχαίες γραμμές
- ▶ Δεν δείχνει διάφορα σημεία του σώματος
- ▶ Δεν αναγνωρίζει οικείες εικόνες
- ▶ Δεν χρησιμοποιεί εμπρόθετα μηνύματα
- ▶ Δεν περπατάει χωρίς βοήθεια
- ▶ Δεν κατανοεί ή εκτελεί απλές εντολές
- ▶ Δεν μασάει στερεά τροφή

Σωματικές ή βιολογικές ανεπάρκειες είναι
πιο εύκολο να διαγνωστούν συγκριτικά με
τις ψυχολογικές δυσκολίες σε παιδιά 0-3
ετών

Πότε πρέπει ένα παιδί να έχει συνεχή παρακολούθηση;

Όταν εμφανίζει:

- ▶ επιθετική συμπεριφορά ή τάση για απομόνωση
- ▶ Αυτοκαταστροφική συμπεριφορά
- ▶ Περιορισμένη ανοχή στη ματαίωση
- ▶ Υπερβολικό φόβο για συγκεκριμένα αντικείμενα ή νέες καταστάσεις
- ▶ Υπερβολική συστολή
- ▶ Απουσία συμβολικού παιχνιδιού
- ▶ Αδιαφορία για το περιβάλλον ή υπερβολική εξάρτηση
- ▶ Δεν χρησιμοποιεί κοινά αντικείμενα
- ▶ Τελετουργίες ή στερεοτυπικές κινήσεις
- ▶ Ηχολαλία ή ακατάλυπτο λόγο
- ▶ Αποδιοργανωμένη, αποκλίνουσα ή αρνητική συμπεριφορά

Ο ΠΡΩΙΜΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΙΣΜΟΥ

Διαταραχή του Αυτιστικού Φάσματος στο DSM-5

- ▶ Χαρακτηρίζεται από ελλείμματα σε 2 βασικούς τομείς: α) ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση (δυσκολίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση, δυσκολίες στην επικοινωνία) και β) περιορισμένα επαναλαμβανόμενα πρότυπα συμπεριφοράς ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων

Η βαρύτητα εκδήλωσης των συμπτωμάτων χωρίζεται σε: Επίπεδο 3 – «Ανάγκη ιδιαίτερης ενισχυμένης υποστήριξης» (σοβαρές δυσκολίες στην κοινωνικοποίηση και την ευελιξία),

Επίπεδο 2 – «Ανάγκη ενισχυμένης υποστήριξης» (αξιοσημείωτες δυσκολίες)

Επίπεδο 1 – «Ανάγκη υποστήριξης» (δυσκολίες στα παραπάνω).

Διαταραχή του Αυτιστικού Φάσματος στο DSM-5

- ▶ Σύμφωνα με το DSM-5 τα συμπτώματα θα πρέπει να έχουν εμφανιστεί **μέχρι την ηλικία των 3 ετών**.
- ▶ τα συμπτώματα πρέπει να είναι φανερά κατά την πρώιμη παιδική ηλικία αλλά οι σχετιζόμενες με αυτά λειτουργικές διαταραχές μπορεί να εμφανιστούν αργότερα

Πιθανά σημάδια της ύπαρξης αυτιστικής διαταραχής

- ▶ Δεν βαβίζει, δεν δείχνει ή κάνει χειρονομίες με νόημα στην ηλικία του 1 έτους
- ▶ Δεν έχει πει μια λέξη μέχρι τους 16 μήνες
- ▶ Δεν λέει φράσεις με 2 λέξεις μέχρι την ηλικία των 2 ετών
- ▶ Δεν απαντά στο όνομά του
- ▶ Χάνει το λόγο ή τις κοινωνικές δεξιότητες
- ▶ Φτωχή βλεματική επαφή
- ▶ Φαίνεται ότι δεν ξέρει πώς να παίξει με τα παιχνίδια
- ▶ Βάζει σε παράταξη τα παιχνίδια ή άλλα αντικείμενα σε υπερβολικό βαθμό
- ▶ Έχει προσκόλληση σε ένα συγκεκριμένο παιχνίδι ή αντικείμενο
- ▶ Δεν χαμογελά
- ▶ Μερικές φορές μοιάζει ότι έχει πρόβλημα ακοής

Τα 3 σημάδια για την πρώιμη ανίχνευση του αυτισμού σε παιδιά 18 μηνών

Σύμφωνα με έρευνες στο 83% των περιπτώσεων που τα παιδιά εμφάνιζαν τα 3 παρακάτω σημεία σε ηλικία 18 μηνών διαγνώστηκαν με αυτισμό

Το παιδί δεν δείχνει αντικείμενα με το χέρι για να τραβήξει τη προσοχή των ενηλίκων

Το παιδί δεν κατευθύνει το βλέμμα στο αντικείμενο που βλέπει ο ενήλικας ή δεν φέρνει ένα αντικείμενο για να το δείξει

Δεν έχει αναπτύξει συμβολικό παιχνίδι

ΔΙΑΓΝΩΣΗ

- ▶ Παρόλο που υπάρχουν πολλές ανησυχίες σχετικά με το να δοθεί σε ένα παιδί η ετικέτα του αυτιστικού, όσο πιο νωρίς γίνεται η διάγνωση, τόσο πιο νωρίς ξεκινούν και οι απαραίτητες παρεμβάσεις .
- ▶ Τα δεδομένα των τελευταίων 15 ετών δείχνουν ότι η εντατική πρώιμη παρέμβαση στο βέλτιστο εκπαιδευτικό πλαίσιο για τουλάχιστον 2 χρόνια κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας επιφέρει βελτιωμένα αποτελέσματα στα περισσότερα νεαρά παιδιά με αυτισμό.

ΔΙΑΓΝΩΣΗ

- ▶ Στην αξιολόγηση του παιδιού οι κλινικοί βασίζονται σε συμπεριφοριστικά χαρακτηριστικά του παιδιού για να βάλουν διάγνωση. Μερικές από τις χαρακτηριστικές συμπεριφορές του αυτισμού μπορεί να είναι εμφανείς από τους πρώτους μήνες της ζωής του ή μπορεί να εμφανιστούν σε οποιαδήποτε στιγμή κατά την διάρκεια των πρώτων του χρόνων.
- ▶ Η διάγνωση απαιτεί 2 στάδια. Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει την εξέταση της τυπικής ανάπτυξης ενός παιδιού κατά τις επισκέψεις του στον παιδίατρο ενώ το δεύτερο στάδιο απαιτεί μια αναλυτική αξιολόγηση από διεπιστημονική ομάδα που αποτελείται από ψυχολόγο, νευρολόγο, ψυχίατρο, λογοθεραπευτή κ.α)
- ▶ Τον τελευταίο καιρό έχουν αναπτυχθεί πολλά προκριματικά τεστ ανίχνευσης της ΔΑΦ

“

- ▶ **Ο ΠΡΩΙΜΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ**
- ▶ **ΤΗΣ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ**

ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

- ▶ Χαρακτηρίζεται από ελλείμματα στις γενικές νοητικές ικανότητες , όπως η αιτιολόγηση, η επίλυση προβλημάτων, ο σχεδιασμός, η αφαιρετική σκέψη, η κρίση, η ακαδημαϊκή μάθηση και η μάθηση μέσω της εμπειρίας
- ▶ Τα ελλείμματα οδηγούν σε βλάβες στην προσαρμοστική λειτουργικότητα, όπως αποτυχία του ατόμου να γίνει ανεξάρτητο και κοινωνικά υπεύθυνο σε μία ή περισσότερες πτυχές της καθημερινής ζωής, συμπεριλαμβανομένης της επικοινωνίας, της κοινωνικής συμμετοχής, της ακαδημαϊκής ή εργασιακής λειτουργικότητας και της προσωπικής ανεξαρτησίας στο σπίτι ή στην κοινότητα

Γενική Αναπτυξιακή Καθυστέρηση

- ▶ διαγιγνώσκεται όταν ένα άτομο αποτυγχάνει να εκπληρώσει αναμενόμενα αναπτυξιακά ορόσημα σε διάφορες περιοχές της νοητικής λειτουργικότητας
- ▶ Η διάγνωση της γενικής αναπτυξιακής καθυστέρησης χρησιμοποιείται για άτομα που δεν είναι σε θέση να υποβληθούν σε συστηματική αξιολόγηση της νοητικής τους λειτουργίας (π.χ. **πολύ μικρής ηλικίας παιδιά**)
- ▶ Η διανοητική αναπηρία μπορεί να είναι το αποτέλεσμα κάποιας βλάβης κατά τη διάρκεια της αναπτυξιακής περιόδου όπως για παράδειγμα ένας σοβαρός εγκεφαλικός τραυματισμός. Σε αυτή την περίπτωση μπορεί να υπάρχει συννοσηρότητα με κάποια νευρογνωστική διαταραχή

Πρώιμα σημάδια: αργός ρυθμός ανάπτυξης

Νηπιακή ηλικία

τα «φυσιολογικά στάδια»
(αντιδράσεις προσαρμογής/
προσανατολισμού)
εμφανίζονται
καθυστερημένα

Προσχολική ηλικία

σαφείς δυσλειτουργίες:

- ▶ Στη προσοχή
- ▶ Στη μνήμη
- ▶ Στην επεξεργασία πληροφοριών
- ▶ Στην μάθηση μηχανισμών προσαρμογής
- ▶ Στην ομιλία

Ο ΠΡΩΙΜΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΚΟΥΣΤΙΚΗΣ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

η πρώιμη διάγνωση της ακουστικής ανεπάρκειας

- ▶ είναι πολύ χρήσιμη γιατί δίνει την ευκαιρία στο παιδί να παρακολουθήσει ένα κατάλληλο πρόγραμμα για την ανάπτυξη των γλωσσικών και επικοινωνιακών του δεξιοτήτων.
- ▶ Οι ακοολόγοι διαθέτουν σήμερα έξυπνα μέσα και τεχνικές με τις οποίες μπορούν να διαγνώσουν και να περιγράψουν με ακρίβεια διάφορες μορφές ακουστικής απώλειας του ατόμου.
- ▶ Τα περισσότερα μέσα και τεχνικές στον τομέα αυτό είναι συνδεδεμένα με ακριβή προϊόντα της νέας τεχνολογίας

Ο ΠΡΩΙΜΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗΣ

Τι είναι η κατάθλιψη;

- ▶ Η κατάθλιψη είναι ένα σοβαρό πρόβλημα ψυχικής υγείας που μπορεί να επηρεάσει άτομα **όλων των ηλικιών**, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών και των εφήβων.
- ▶ Πρόκειται για μια συναισθηματική διαταραχή που επηρεάζει όλο το σώμα και έχει αντίκτυπο στον τρόπο που ένα άτομο αισθάνεται, σκέφτεται και συμπεριφέρεται.
- ▶ Η κλινική κατάθλιψη είναι πολύ διαφορετική από το αίσθημα κακής διάθεσης ή από τα αισθήματα λύπης ή πένθους που συνήθως συνοδεύουν την απώλεια κάποιου αγαπημένου προσώπου.
- ▶ Δεν οφείλεται σε προσωπική αδυναμία του ατόμου ούτε σε χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του.

Βρεφική-νηπιακή ηλικία

- ▶ Φτωχή αλληλεπίδραση με τη μητέρα – αποτυχία επικοινωνίας
- ▶ Θλιμμένη έκφραση προσώπου (χωρίς λεκτική εξωτερίκευση),
Συναισθηματική ατονία (το βρέφος δεν έχει διάθεση να κοιτάει, να κινείται, κ.λ.π.), δείχνει αδιαφορία προς το περιβάλλον
- ▶ Αυτοκαταστροφικές μορφές συμπεριφοράς (π.χ χτύπημα κεφαλιού, δάγκωμα)

Βρεφική-νηπιακή ηλικία

- ▶ Μειωμένες κινητικές πρωτοβουλίες, φτωχή μιμική, τάση για επανάληψη των ίδιων δραστηριοτήτων (απομονώνεται και κινείται μπρος-πίσω) με ενδείξεις ελαφράς νοητικής υστέρησης
- ▶ **Ενδεικτικά συμπτώματα που συντρέχουν:**
Υπερβολικό κλάμα, άρνηση για λήψη τροφής, αϋπνία, επιβράδυνση σωματικής ανάπτυξης

Προσχολική ηλικία

- ▶ Θλιμμένη έκφραση προσώπου
- ▶ Έλλειψη ενδιαφέροντος για δραστηριότητες συνήθως ευχάριστες στα παιδιά
- ▶ Παλινδρόμηση στο γνωστικό και λεκτικό τομέα (μετάβαση σε προηγούμενα πιο ασφαλή στάδια ανάπτυξης, το παιδί φαίνεται σαν να μην έχει πια πρόσβαση σε λειτουργίες και δεξιότητες που είχε μάθει και χρησιμοποιούσε στο παρελθόν)
- ▶ Άγχος αποχωρισμού από το πρόσωπο που τα φροντίζει
- ▶ Πιθανές δυσκολίες στον ύπνο και ανήσυχη διάθεση
- ▶ Φόβος εγκατάλειψης, κλάμα.

A horizontal brushstroke in shades of red and orange, with a textured, watercolor-like appearance, spanning across the middle of the page. The background is a light, textured off-white paper.

Ο ΠΡΩΙΜΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΔΙΑΓΩΓΗΣ

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΤΗΣ ΔΙΑΓΩΓΗΣ

- ▶ Η Διαταραχή της Διαγωγής χαρακτηρίζεται από συμπεριφορές οι οποίες παραβιάζουν τα δικαιώματα των άλλων, όπως ψέματα, κλοπές ή απάτες.
- ▶ Μπορεί να θεωρηθεί προοίμιο της Αντικοινωνικής Διαταραχής της Προσωπικότητας των ενηλίκων, γιατί χαρακτηρίζεται από παρόμοια αντικοινωνική συμπεριφορά.
- ▶ Κάθε παιδί με τη διαταραχή αυτή δεν αναπτύσσει Αντικοινωνική Διαταραχή της Προσωπικότητας όταν μεγαλώσει και σε αυτό ίσως θα μπορούσε να βοηθήσει η έγκαιρη θεραπευτική αντιμετώπιση.

Εξελικτική πορεία των διαταραχών διαγωγής

▶ ~~Πρώιμη έναρξη: 8-10 έτη~~

- ▶ Βρεφική ηλικία: συνήθως αγόρια, δύσκολη ιδιοσυγκρασία, δυσκολίες προσαρμογής στις αλλαγές, ακανόνιστοι ρυθμοί στον ύπνο και τη διατροφή, υψηλό επίπεδο δραστηριότητας, χαμηλή ανοχή στη διέγερση και στη σωματική επαφή.
- ▶ Προσχολική ηλικία: ανυπακοή, χαμηλή ανοχή στη ματαίωση, έντονη επιθετικότητα & δυσκολίες στις σχέσεις με συνομηλίκους

Ο ΠΡΩΙΜΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΕΠ-Υ

ΔΕΠ-Υ

- ▶ Οι ορισμοί της ΔΕΠ-Υ ή της Υπερκινητικής Διαταραχής βασίζονται στην παρουσία συμπτωμάτων Απροσεξίας, Παρορμητικότητας και Υπερκινητικότητας σε βαθμό μη συμβατό με το αναπτυξιακό επίπεδο του παιδιού, του εφήβου ή του ενήλικα και βασίζονται στην παρατήρηση της συμπεριφοράς των παιδιών

Σημαντικότερες αλλαγές στο DSM-V

- ▶ Οι υπότυποι της ΔΕΠ-Υ έχουν αντικατασταθεί από δείκτες που αντιστοιχούν στους προηγούμενους υποτύπους
- ▶ Είναι πλέον δυνατόν να υπάρχει συννοσηρότητα με διαταραχές αυτιστικού φάσματος
- ▶ Τα συμπτώματα πρέπει να είναι παρόντα πριν την ηλικία των 12 ετών, όχι πριν την ηλικία των 7 ετών όπως ίσχυε παλιότερα

ΤΑ ΠΡΩΙΜΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΔΕΠΙ-Υ

Βρεφική ηλικία

- Διαταραχή ύπνου
- Δυσκολίες λήψης τροφής
- Μεγάλη κινητική ανησυχία
- Ευερεθιστότητα
- Πολύ κλάμα
- Υπερτονία
- Μόλις βαδίζει, υπερβολική κινητικότητα

Νηπιακή ηλικία

Στο σπίτι:

- Σκαρφαλώνει, τρέχει, πηδάει, απουσία αίσθησης κινδύνου
- Δυσκολία υπακοής σε κανόνες καθημερινής ρουτίνας
- Τρέχει και απομακρύνεται στις εξόδους
- Ζημιές και πρόκληση φασαρίας

Στον παιδικό σταθμό:

- Δυσκολίες συμμετοχής σε ομαδικές δραστηριότητες
- Δυσκολίες στις σχέσεις με τα άλλα παιδιά